

mgr Paweł Seroka

**Biograficzne uczenie się dorosłych dzieci alkoholików.
Studium andragogiczne z zastosowaniem analizy wrażliwej na konteksty**

Kultura terapeutyczna na różne sposoby kolonizuje świat życia społecznego, tak na poziomie jednostkowych wyobrażeń dotyczących „dobrego życia” jak i na poziomie społecznych instytucji, w których symbolicznym, językowym i etycznym krwioobiegu dyskurs terapeutyczny odgrywa coraz większą rolę (Illouz). Jednym z przejawów ekspansji tej idei kulturowej są przesunięcia w sferze późno-nowoczesnych sposobów budowania przez jednostki swojej tożsamości: doświadczenie cierpienia staje się nowym wyznacznikiem podziałów i stratyfikacji tożsamości społecznych (Travis i Aubury). Terapeutyczne diagnozy stając się nowym polem dla tożsamości integrują wokół siebie ludzi i dają przestrzeń do identyfikacji poprzez doświadczenie bólu i cierpienia. Dla autora niniejszej rozprawy jedna z takich identyfikacji jest głównym obiektem jego zainteresowań badawczych i to właśnie jej postanowił on poświęcić swoją pracę badawczą. Jest nią syndrom dorosłych dzieci alkoholików, a tym czemu szczególnie dużo badawczej uwagi poświęcił autor jest zjawisko biograficznego uczenia się obecnego w procesie terapii dla osób pochodzących z rodzin z problemem alkoholowym oraz konsekwencji tego uczenia się dla ich codziennego życia ulokowanego między kulturą rodziny pierwotnej a kulturą terapeutyczną.

Aby zbadać i zrozumieć – w duchu przyjętego przez autora paradygmatu interpretatywnego – zjawisko biograficznego uczenia się obecnego w doświadczeniu terapii w pierwszej kolejności opisuje on główne cechy zachodzących (również w Polsce) zmian społecznych, dla których pojęciową klamrą jest teoria późnej nowoczesności A. Giddensa. W ramach społeczno-kulturowych przesunięć (opisanych przez takich badaczy jak A. Giddens, U. Beck, S. Lash, E. Illouz, M. Jacyno, S. Krzychała, K. Wright, M. Malewski, A. Jurgiel-Aleksander i in.) autor rozpoznaje cztery – charakterystyczne dla późnej nowoczesności – zwroty, którymi są: indywidualizacja, refleksyjność, biografizacja oraz „triumf” kultury terapeutycznej. Na ich tle możliwe staje się opisanie zmian zachodzących w strategiach budowania oraz sposobach opisywania tożsamości przez jednostkę żyjącą w społeczno-kulturowych warunkach późnej nowoczesności.

W następnym kroku autor uzupełnia swoje rozważania o wątek podmiotowości, który ma według niego niebagatelne znaczenie dla rozpoznania i rozumienia ontologicznych przed-założeń z jakimi podchodzi się do kwestii uczenia się, a w tym uczenia się osób dorosłych.

Korzystając z inspirującej analizy sprawstwa (*agency*), do rozumienia i badania, którego autorzy (M. Emirbayer i A. Mische) sugerują uwzględnienie jego temporalnego i kontekstualnego charakteru, możliwe staje się takie rozumienie podmiotowości, w którym znaczenie ma zarówno zdolność jednostki do adaptacji jak i jej dążenie do emancypacji. Jednostka będąc uwikłaną w napięcie między swoim sprawstwem a strukturą społeczną w której żyje, przy tak rozumianej podmiotowości, zdolna jest do rekonfiguracji orientacji swojego sprawstwa i przesuwania się między adaptacyjną a emancypacyjną postawą w zależności od temporalnego i społeczno-kulturowego kontekstu, w którym się znajduje. Zdolność do rekonfiguracji orientacji sprawstwa wynika wg Biesty i Teddera ze zdolności człowieka do uczenia się, a polem, na którym do niego dochodzi jest biografia jednostki. Dlatego też tak ważnym dla sprawstwa i podmiotowości człowieka jest biograficzne uczenie się, które towarzyszy mu od pierwszych dni jego życia.

Adragogika zajmując się wychowaniem i edukacją człowieka dorosłego również ulega zmianie wraz z wyżej opisanymi charakterystycznymi dla późnej nowoczesności procesami społeczno-kulturowymi (M. Malewski) dlatego też autor syntetycznie opisuje wzajemną relację między tą subdyscypliną pedagogiki, a światem społecznym, który próbuje ona badać, rozumieć i opisywać. Korzystając z analiz A. Jurgiel-Aleksander autor wyznacza trzy rodzaje konceptualizacji obecne w edukacji dorosłych, w których wyznacznikiem różnicującym są ich założenia dotyczące podmiotowości dorosłego ucznia. Prezentowane tutaj badania dotyczące uczenia się osób dorosłych autor osadza w trzecim rodzaju konceptualizacji, w którym podmiotowość i sprawstwo jednostki postrzegane jest jako efekt ciągłego – wzajemnie warunkującego się – napięcia między tym, co jednostkowe i indywidualne, a tym, co społeczne i strukturalne.

Kluczową oraz zgodną z powyżej opisanymi założeniami ontologicznymi teorią uczenia się, którą autor wybiera i której używa do analizy zebranego materiału badawczego, jest stworzona przez P. Alheita teoria biograficznego uczenia się. Podążając za analizami i refleksją tego badacza edukacji dorosłych autor szczegółowo opisuje tę teorię zwracając szczególną uwagę na złożone i zarazem inspirujące pojęcie biograficzności. Teoria Alheita jest dla autora kluczową, ponieważ uwzględnia ona kontekstualność, temporalność oraz problematyczność procesu uczenia się osób dorosłych. W ramach, towarzyszącego człowiekowi od początku jego życia, biograficznego uczenia się P. Alheit rozpoznaje jego dwa główne wymiary: mimowolne uczenie się oraz refleksyjne uczenie się – i oba osadza on zarówno w kontekście społecznym jak i w obu widzi indywidualny i specyficzny dla jednostki charakter (osobisty kod) – którym jest biograficzność. Jednostka w efekcie tak szeroko rozumianego procesu biograficznego

uczenia się zdobywa swój biograficzny zasób wiedzy oraz wypracowuje strukturę biograficznego doświadczenia, które składają się na jej osobisty, ale społecznie uwarunkowany, system alokacji w otaczającym ją świecie. W zależności od warunków socjalizacji oraz od kontekstu społecznego i temporalnego biograficzność jednostki może mieć w związku z tym bardziej adaptacyjny lub emancypacyjny charakter. Autor niniejszej pracy nakładając na teorię Alheita wcześniej opisaną kategorię sprawstwa uzupełnia ją o dwie kategorie analityczne którymi są: elastyczność struktur biograficznych oraz orientacja biograficzności; które w części analitycznej posłużą mu do opisu wyłaniającej się z biografii badanych, dynamiki biograficznego uczenia się odbywającego się między – wynikającym z socjalizacji – mimowolnym uczeniem się, a – obecnym w procesie terapii – refleksyjnym uczeniem się. Ten rodzaj uczenia się, którego w pewnym stopniu doświadczyły badane przez autora osoby P. Alheit w swoich najnowszych tekstach nazywa uczeniem się w okresie przejściowym (*Transitional Learning*) i stwierdza, że ma ono potencjał zmiany otaczającego podmiot kontekstu strukturalnego.

Dorośle osoby doświadczające biograficznego uczenia się obecnego m.in. w procesie terapii zmieniając siebie świadomie i celowo (lub nieświadomie i niecelowo), wywierają presję na otaczające je środowisko społeczne. W zależności od reakcji otoczenia – uznanie (Honneth, Nowak-Dziemianowicz) i rezonans (Rose) lub ich brak – jednostka, która dzięki biograficznemu uczeniu sama się zmienia doświadcza w związku z tym różnych korzyści jak i ponosi koszty tej zmiany. Na polu biografii jednostki dochodzi do napięć i zderzeń między zsocjalizowaną kulturą rodziny pochodzenia, a refleksyjnie przyjmowaną kulturą terapeutyczną. Autor odnosi się do spostrzeżeń S. Brookfielda, który analizując efekty krytycznego uczenia się osób dorosłych spostrzega, że rzadko zwraca się uwagę na emocjonalne koszty tego procesu. Wyłania on cztery rodzaje tych kosztów: poczucie bycia oszustem, kulturowe samobójstwo, przyrostowe wahanie i utrata niewinności; które pokazują, że krytyczne – a dla autora niniejszej pracy również biograficzne – uczenie się ma oprócz „jasnej” (zyski, korzyści), również swoją „ciemną” stronę (straty, koszty), o której należy pamiętać przy analizie tego typu doświadczeń.

Cześć teoretyczną swojej pracy autor zamyka rozważaniami na temat politycznego uwikłania oraz społecznego potencjału zmiany jaki kryje się w biograficznym uczeniu się obecnym w procesie terapii. Refleksje te oparte są na teoretycznych analizach dwóch autorów. W pierwszej kolejności autor odnosi się do filozofii pedagogiki T. Szukdlarka, który charakteryzuje pedagogiczny wymiar konstruowania społecznych i politycznych tożsamości. Następnie autor sięga po teorię J. Butler, która rekonstruuje pojęcie ujarzemia i pokazuje

znaczenie pragnienia tego ujarzmienia (rozumianego jako refleksyjność) dla formowania się współczesnego podmiotu.

Projekt badawczy zaprezentowany w niniejszej rozprawie ma charakter empiryczny, dlatego też ważna jest spójność na poziomach ontologicznym, epistemologicznym i metodologicznym. Paradygmatycznym parasolem zapewniającym tą spójność jest podejście interpretatywne, którego wybór ma dla przyjętej przez autora metodologii kluczowe znaczenie. Wyznacza on cztery główne założenia konstytuujące perspektywę oglądu rzeczywistości w paradygmacie interpretatywnym. Po pierwsze obraz świata społecznego jest konstruowany; po drugie jest on konstruowany w języku; po trzecie opowieść o świecie społecznym i zanurzonej w nim jednostce odbywa się za pomocą narracji; i po czwarte kluczowym dla badań realizowanych w tym paradygmacie staje się proces interpretacji. Na tym podłożu autor charakteryzuje metodologiczne znaczenie pojęć biografii i biograficzności, a następnie przechodzi do opisu przyjętej perspektywy badań biograficznych, w której – podobnie jak u takich badaczy jak: D. Urbaniak-Zajac, A. Jurgiel-Aleksander, M. Malewski, A. Bron czy P. Szczygieł – biografię postrzega się przez pryzmat jej społeczno-kulturowych i politycznych uwarunkowań.

Pierwotnym celem badawczym jaki autor postawił sobie w prezentowanej rozprawie było zrozumienie, opis oraz rekonstrukcja procesów refleksyjnego biograficznego uczenia się obecnego w doświadczeniu psychoterapii osób z syndromem dorosłych dzieci alkoholików (cel 1). W toku analizy okazało się, że celu tego autor nie jest w stanie zrealizować bez wcześniejszej rekonstrukcji mimowolnego biograficznego uczenia się obecnego w toku socjalizacji do kultury rodziny pierwotnej (cel 2). W ten sposób wykreowały się dwa etapy analizy materiału empirycznego. Na pierwszym etapie pytania badawcze zorganizowane były wokół takich kwestii jak: warunki socjalizacji w jakich przyszło badanym żyć; tożsamość badanych w okresie przed podjęciem terapii; zasoby wiedzy biograficznej oraz struktura i logika biograficznego doświadczenia jaka z tej socjalizacji się wyłania; orientacja sprawstwa oraz biograficzności badanych w konfrontacji z kryzysami w dorosłości, które pchnęły ich do decyzji o terapii. W drugiej perspektywie natomiast, autor poszukiwał odpowiedzi na pytania badawcze dotyczące biograficznego uczenia się obecnego w procesie terapii, co – bardziej szczegółowo – dotyczyło takich kwestii jak: warunki biograficznego uczenia się badanych obecne w procesie terapii; znaczenie refleksyjności, (re)konstrukcji biografii oraz (re)konstrukcji systemu normatywnego w procesie zmian jakie badani wprowadzali w swoje życie w efekcie doświadczenia terapii; orientacja sprawstwa i biograficzności badanych

wyłaniająca się z tego procesu; napięcia w biografiami badanych jakie pojawiają się na przecięciu kodu biograficzności matrycy socjalizacji z kodem biograficzności matrycy kultury terapeutycznej; strategię radzenia sobie badanych z tymi napięciami.

Na materiał badawczy składało się 13 z 16 przeprowadzonych przez autora otwartych, pogłębionych i opartych na proceduralnych zaleceniach F. Schutzego wywiadów zanurzonych w doświadczeniach biograficznych. Próba badawcza była dobrana przez autora w sposób celowy, a specyficznymi biograficznymi cechami, którymi charakteryzowały się osoby badane było pochodzenie z rodziny z problemem alkoholowym oraz doświadczenie i przejście programu terapii dla osób z syndromem dda (zarówno terapii indywidualnej jak i grupowej). Analizę zebranego materiału biograficznego autor oparł o zasady analizy wrażliwej na konteksty co pokazuje, że przyjął on „majsterkujący” (A. Jurgiel-Aleksander) model realizowania badań.

W efekcie analizy materiału badawczego w pierwszej perspektywie autor zrekonstruował – wyłaniające się z warunków socjalizacji osób pochodzących z rodzin z problemem alkoholowym – treści i mechanizmy ich mimowolnego biograficznego uczenia się. Do opisu tych kwestii autor użył ramy kategoryzującej, której fundamentem są społeczne role w których badane osoby na co dzień funkcjonują. Są nimi: ja jako dziecko, ja jako kolega/koleżanka, ja jako uczeń/uczennica, ja jako partner/partnerka, ja jako rodzic oraz sfera poczucia tożsamości, czyli kim jestem/jak siebie postrzegam.

Z analizy tych biograficznych treści wynika wg autora, że warunki socjalizacji obecne w rodzinach z problemem alkoholowym tak organizują treści i mechanizmy mimowolnego uczenia się, aby w efekcie wykształcić w badanych zdolność do adaptacji i przetrwania. Adaptacja ta jest kluczowa, ponieważ pozwala jednostce przetrwać i poradzić sobie w niesprzyjających rozwojowi okolicznościach. Z drugiej jednak strony – jak zauważa autor – niesie ona również swój ogromny koszt. Wyłaniająca się z niej orientacja biograficzności ma na tyle sztywną strukturę oraz logikę doświadczenia, że osoba w nią wyposażona w konfrontacji z pozarodzinnym społecznym światem jest pogubiona, często bezradna i niezdolna do refleksyjnego, sprawczego i autonomicznego działania. Dodatkowo z analizy wynika, że jedyną sferą, w której tak wykształcony system alokacji przynosi korzyści jest sfera roli ucznia lub pracownika.

Po analizie, rekonstrukcji i opisie treści mimowolnego uczenia się badanych oraz wynikającej z niego orientacji biograficzności nastawionej na adaptację autor opisuje i charakteryzuje doświadczenia o potencjale dysjunkcji w biografiami badanych, które niosły ze

sobą ich ból i cierpienie. Kryzysy te były podłożem, na którym badane przez autora osoby budowały motywację do podjęcia decyzji o terapii. Najczęściej dotyczyły one sfery ich intymnych związków oraz rodzicielstwa – to w ramach tych ról, w efekcie terapii, badani chcieli nauczyć się nowych sposobów swojego funkcjonowania. Ostatnim elementem analizy w ramach pierwszej perspektywy jest opis wyobrażeń i oczekiwań z jakimi badani przystępowali do procesu terapii, którego znaczenie ujawnia się w momencie, gdy autor interpretuje znaczenia jakie badani nadali swojemu doświadczeniu terapii już po jej przejściu.

Analizę na drugim etapie badań autor rozpoczyna od opisu warunków terapii, które miały znaczenie dla procesu biograficznego uczenia się badanych. Ujawniają się w ten sposób te warunki, które sprzyjały badanym w procesie zmiany oraz te, które według nich ten proces hamowały. Badani przez lata swojej terapii doświadczyli m.in. uwagi ze strony terapeuty/grupy terapeutycznej, poczucia bycia ważnym, rozumianym, atmosfery otwartości i zaufania, życzliwości i wsparcia oraz szczerości i autentyczności – co składało się na warunki sprzyjające ich zmianie. Tym, co według nich hamowało proces biograficznego uczenia się i wynikającej z niego zmianę było obecne zazwyczaj w terapii indywidualnej i odnosi się do takich kwestii jak: brak elastyczności w postawie terapeuty, brak zaangażowania terapeuty, niejasność co do przebiegu procesu terapeutycznej i roli tak terapeuty jak i pacjenta w tym procesie.

Następnie autor opisuje i rekonstruuje treści oraz mechanizmy biograficznego uczenia się obecne w doświadczeniu terapii badanych i robi to podobnie jak w perspektywie pierwszej, na tle wyznaczonych wcześniej ról społecznych. To pozwala mu szczegółowo scharakteryzować zmiany jakie zachodzą w badanych w stosunku do postaw w ramach tych ról z okresu przed terapią i pokazać mechanizm ich zachodzenia. W efekcie wyznacza on cztery dominujące mechanizmy biograficznego uczenia się obecne w procesie terapii, które mniej lub bardziej intensywnie „pracowały” w zmianie zachodzącej w każdej ze sfer codziennego funkcjonowania badanych. Tymi wyznaczonymi przez autora mechanizmami są: odblokowanie (auto)refleksyjności, mechanizm (re)konstrukcji biografii, mechanizm (re)konstrukcji systemu normatywnego oraz mechanizm (re)konstrukcji tożsamości – i to na ich podstawie autor charakteryzuje przesunięcia w zakresie biograficznego zasobu wiedzy oraz struktury i logiki doświadczenia badanych.

Materiał empiryczny pokazuje wg badacza, że obecny w terapii proces biograficznego uczenia się stopniowo uwalniał zdolność badanych do rekonfiguracji ich orientacji biograficzności. Dzięki warunkom jakie panują w procesie terapii (otwartość – akceptacja – zaufanie) badani uelastyczniali struktury biograficznego doświadczenia co wraz z procesem

odblokowywania terapeutycznie uwarunkowanej (auto)refleksyjności pozwalało im na rozbudzaniu świadomości w stosunku do swoich zsocjalizowanych schematów postępowania i stopniowego uwalniania się od ich automatyzmu. Orientacja sprawstwa badanych przesuwiała akcent z orientacji adaptacyjnej na emancypacyjną, a to w efekcie prowadziło do rozbudzania ich świadomości swojego społeczno-kulturowego ułokowania (wraz z jego kosztami) i rozbudzania potrzeb i pragnień związanych ze zmianą tego ułokowania. Biograficzne uczenie się badanych pozwoliło im – wg autora – zmienić swoje postawy w problematycznych i będących źródłem ich kryzysów sferach funkcjonowania na bardziej satysfakcjonujące, ale obarczone to było (i wciąż dla badanych jest) kosztem tych zmian, których konsekwencje ujawniają się tak na poziomie emocjonalnym (osobistym) jak i środowiskowym (strukturalnym).

Kwestia dynamiki oraz napięć wynikających z nakładania się na siebie kultury terapeutycznej z zsocjalizowaną kulturą rodziny pochodzenia badanych stała się dla autora podstawą do wyznaczenia czterech typów narracji/biograficznego uczenia się obecnych w zebranych przez niego wywiadach biograficznych. Z nałożenia przez autora na siebie obu perspektyw analizy wyłoniło się pole dynamiki i napięć w kontekście znaczących grup odniesienia (rodzina, grupa terapeutyczna); w kontekście funkcjonowania w różnych rolach (tożsamościach) społecznych; oraz w kontekście orientacji sprawstwa i biograficzności – więc tym samym w kontekście podmiotowości badanych. Proces typologizacji zebranych narracji odbywał się dwuetapowo: w pierwszej kolejności kluczowe dla autora było odnalezienie w każdej z biografii centralnej struktury znaczeniowej; w drugiej rozpoznanie w nich dynamiki oraz kluczowych dla danego typu narracji napięć i niekoherencji wynikających z nakładania się matryc kultury socjalizacji oraz terapeutycznej i odniesienie ich do przywołanych wcześniej teorii uczenia się oraz zmian społecznych.

Autor wyznaczył cztery typy narracji i tym samym cztery typy biograficznego uczenia się. W pierwszym typie narracji znalazły się trzy wywiady, w których centralną kategorią znaczeniową organizującą narrację jest osadzona w kontekście tożsamości kategoria rodzica tej samej płci. Niechęć do bycia w dorosłości swoim rodzicem, odgrywa dla tych badanych znaczącą rolę w kontekście ich procesów budowania tożsamości, a tym samym w procesach konstruowania swojej auto-narracji. Psychoterapia jest dla tych badanych instytucją służącą odrzuceniu efektów socjalizacji i budowaniu tożsamości na zupełnie innych zasadach niż rodzice (M. Mead). Dynamika napięć w biografiiach tych, polega – wg autora – na wykorzenieniu z kultury rodziny pierwotnej i zakorzenieniu się w kulturze terapeutycznej (A.

Giddens i U. Beck). Badani w narracjach pierwszego typu ponoszą emocjonalny i społeczny koszt swojej zmiany w postaci dystansu z rodziną pierwotną („kulturowe samobójstwo” - S. Brookfield) oraz w postaci poczucia niedopasowania do środowiska nowej klasy społecznej, do której awansowali („syndrom oszusta” – S. Brookfield).

W drugim typie narracji, w którym znalazły się cztery wywiady – rozpoznaną przez autora – centralną kategorią znaczeniową jest doświadczenie odmowy uznania („dramat uznania” – M. Nowak-Dziemianowicz) i wynikający z niej dramatyczny wybór między autentycznością a akceptacją. W warunkach późnej nowoczesności taką odmowę uznania autor postrzega jako blokadę w procesie budowania tożsamości (A. Giddens). Terapia w narracjach drugiego typu traktowana jest jako „zastępcza rodzina”, w której badani doświadczyć mogą – korektywnego w swej istocie – poczucia bycia zaakceptowanym bez rezygnacji ze swojej autentyczności. Ryzykiem na jakie autor zwraca uwagę opisując dynamikę kulturowej zmiany obecnej w tych narracjach jest pułapka ciągłego rozwoju polegająca na przesunięciu obiektu przymusu zasługiwania na akceptację, z rodziców na uwewnętrzną potrzebę ciągłej zmiany (T. Szkudlarek, M. Jacyno). Natomiast główną korzyścią, na którą zwracają badani, których opowieści znalazły się w tych narracjach, są – wynikające z przyjęcia zasady autentyczności – zmiany w ważnych dla nich relacjach (A. Giddens, K. Wright).

Osią, wokół której konstruowane są narracje w ich trzecim typie (dwa wywiady), jest pragnienie uratowania ważnej dla badanych osoby. „Obsesja” poświęcania swojego życia na rzecz potrzebującej osoby, wciąż obecna jest w tych narracjach, pomimo procesu terapeutycznego, który za cel stawia sobie uwolnienie jednostki od tego przymusu i zależności od osoby uzależnionej („współuzależnienie”) lub inaczej cierpiącej. W związku z tym – jak zauważ autor – dynamika relacji między kulturą socjalizacji, a kulturą terapeutyczną w biografiiach tych badanych jest pełna napięcie, konfliktów i emocjonalnych kosztów. Doświadczenie terapii, od samego jego początku, jest w przeżyciu tych badanych obarczone poczuciem winy, wynikającym z łamania rodzinnie uwarunkowanej normy lojalności. Oczekiwania wobec terapii tych badanych są nieadekwatne do tego, co ona proponuje, w efekcie czego doświadczają oni rozczarowania jej przebiegiem. Rozbudzona w efekcie terapii (auto)refleksyjność niesie ze sobą koszt, który autor za S. Brookfieldem nazywa „utrata niewinności”, a który polega na emocjonalnym bólu wynikającym ze świadomości swojej „patowej” pozycji między realnością swojego środowiska życia codziennego (kultura tradycyjna), a pragnieniami jakie zrodziły się w badanych w efekcie doświadczenia terapii (kultura terapeutyczna).

Czwartym – wyznaczonym przez autora – typem są narracje (cztery wywiady), w których centralną kategorią znaczeniową jest obecny w doświadczeniu terapii mechanizm odblokowania przez badanych swojej – będącej kołem zamachowym w procesie upodmiotowienia się (J. Butler) – (auto)refleksyjności. Są to narracje, w których terapeutycznie uwarunkowana (re)konstrukcja biografii stała się dla badanych „miejscem” dla uczenia się sprawstwa (G. Biesta i M. Tedder) polegającego na ocenie własnych dotychczasowych postaw i mechanizmów działania oraz na odzyskaniu kontroli nad swoim życiem. Przy analizie czwartego typu narracji autor zauważa, że dynamika nakładania się kultury terapeutycznej na kulturę socjalizacji w doświadczeniu tych badanych niesie stosunkowo najmniej kosztów przy sporych korzyściach. Środowisko życia tych badanych reagowało często uznaniem i rezonansem, co wzmacniało proces zmiany i dalsze pragnienie biograficznego uczenia się. Jednym z pól, na których badani ci dostrzegają najwięcej korzyści są ich intymne relacje, które stopniowo reorganizują oni w kierunku – zgodnych z duchem późnej nowoczesności i będących przejawem demokratyzacji sfery prywatnej – „czystych relacji” (A. Giddens, E. Illouz). Podążając za myślą J. Butler autor stwierdza, że opowieści obecne w tym typie narracji są przejawem tego, jak odblokowana refleksyjność może rozbudzić w podmiocie pragnienie ujarzmania poprzez ową refleksyjność i jak może ona nieść satysfakcję na wielu poziomach jego funkcjonowania.

W zakończeniu swojej rozprawy autor podejmuje refleksję nad etycznymi oraz autobiograficznie uczącymi go wymiarami przeprowadzonego procesu badawczego. Odnosi się on do tożsamościowego dylematu jaki pojawiał się w trakcie przeprowadzania wywiadów, a który sprowadza on do pytania o to, kim jest: badaczem czy terapeutą? Następnie obrazuje trudności w uwolnieniu się od hegemonicznego dyskursu terapeutycznego, które ujawniały się praktycznie na każdym etapie przeprowadzanej przez niego analizy i interpretacji zebranego materiału badawczego. Na tym tle autor ukazuje następnie zjawisko kolonizacji edukacji dorosłych przez kulturę terapeutyczną. Kończącą cały wywód jest refleksja autora nad osobistym kosztem krytycznego uczenia się przejawiającego się „utrata niewinności” i wynikającymi z tego trudnościami w kontynuowaniu swojego zawodu psychoterapeuty. Kryzys ten, jak sam zauważa, był dla niego początkiem biograficznego uczenia się/zmiany wpływającej również na inne niż zawodowa warstwy jego codziennego funkcjonowania.

Biographical Learning of Adult Children of Alcoholics: An Andragogical Study Using Context-Sensitive Analysis

Abstract

Therapeutic culture colonizes the world of social life in various ways, both at the level of individual concepts about a "good life" and within social institutions, where therapeutic discourse plays an increasingly significant role in terms of symbolism, language, and ethics (Illouz). One of the manifestations of the expansion of this cultural idea is the shifts in the realm of late-modern ways in which individuals construct their identities. The experience of suffering has become a new indication of divisions and stratifications of social identities (Travis and Aubury). Therapeutic diagnoses, becoming a new field for identity, bring people together and provide space for identification through the experience of pain and suffering.

For the author of this dissertation, one of such identifications is the main focus of his research interests, and it is precisely this identification that he has chosen to devote his research work to. The identification in question is the syndrome of adult children of alcoholics. The author has devoted a considerable amount of research attention to this phenomenon, focusing on the biographical learning process within therapy for individuals from families with alcohol-related issues, and the consequences of this learning for their daily lives, situated between the culture of their family of origin and the therapeutic culture.

To investigate and understand the phenomenon of biographical learning present in the experience of therapy – in line with the interpretive paradigm adopted by the author – the author first describes the main features of ongoing social changes (including those in Poland), with the theoretical framework of Anthony Giddens' theory of late modernity. Within the context of socio-cultural shifts (as described by researchers such as A. Giddens, U. Beck, S. Lash, E. Illouz, M. Jacyno, S. Krzychała, K. Wright, M. Malewski, A. Jurgiel-Aleksander, and others), the author identifies four key aspects that are characteristic of late modernity: individualization, reflexivity, biographicalization, and the "triumph" of therapeutic culture. Against this background, it becomes possible to describe the changes occurring in the strategies for constructing and narrating identity by individuals living within the socio-cultural conditions of late modernity.

In the next step, the author supplements his reflections with the theme of subjectivity, which, according to him, is significant for recognizing and understanding the ontological pre-

assumptions applied to the issue of learning, especially the learning of adult individuals. Drawing from an insightful analysis of agency, whose temporal and contextual nature the above-mentioned authors suggest should be considered for understanding and investigation, it becomes possible to understand subjectivity in a way, where both an individual's ability to adapt and their pursuit of emancipation hold significance. With this understanding of subjectivity, individuals, caught in the tension between their agency and the social structure they inhabit, can reconfigure the orientation of their agency and shift between an adaptive and emancipatory stance depending on the temporal and socio-cultural context they find themselves in. The ability to reconfigure the orientation of agency, according to Biesta and Tedder, arises from an individual's capacity for learning, and the arena for this process is their biography. Therefore, biographical learning is vital for agency and subjectivity, and accompanies individuals from the early days of their lives.

Andragogy, concerned with the education of adult individuals, also undergoes changes in response to the socio-cultural processes described above (M. Malewski). Therefore, the author succinctly describes the mutual relationship between this sub-discipline of pedagogy and the social world it seeks to investigate, understand, and describe. Drawing on the analyses of A. Jurgiel-Aleksander, the author identifies three types of conceptualizations in adult education, with their differentiating factor being their assumptions regarding the subjectivity of adult learners. The research on adult learning presented here is grounded in the third type of conceptualization, in which individual subjectivity and agency are perceived as an effect of continuous, mutually conditioning tension between what is individual and unique and what is social and structural.

P. Alheit's theory of biographical learning is a crucial theory, in line with the ontological assumptions, that the author chooses and uses to analyze the collected research material. Following the analyses and reflections of this adult education researcher, the author provides a detailed description of this theory, with particular attention to the complex and inspiring concept of biographicality. Alheit's theory is central for the author because it considers the contextual, temporal, and problematic nature of the learning process in adult individuals.

Within the biographical learning that accompanies individuals from the beginning of their lives, P. Alheit identifies two main dimensions: involuntary learning and reflective learning. He situates both in the social context and sees them as having individual and specific character (personal code) – which is biographicality. As a result of this broadly understood process of biographical learning, an individual acquires their biographical knowledge and develops a structure of biographical experience, contributing to their personal but socially

conditioned system of allocation in the surrounding world. Depending on the conditions of socialization and the social and temporal context, the character of an individual's biographicality can be more adaptive or emancipatory.

The author of this work, adding the previously described category of agency to Alheit's theory, supplements it with two analytical categories: flexibility of biographical structures and orientation of biographicality. These categories are used in the analytical part of the study to describe the emerging dynamics of biographical learning in the biographies of the research subjects, occurring between involuntary learning resulting from socialization and reflective learning in the therapeutic process. This type of learning, which the individuals studied by the author have experienced to some extent, P. Alheit refers to as "transitional learning" in his recent texts and states that it has the potential to change the surrounding structural context of the subject.

Adult individuals experiencing biographical learning, including in the process of therapy change themselves, exerting pressure on their surrounding social environment. Depending on the reactions of their environment - **recognition** (Honneth, Nowak-Dziemianowicz) and **resonance** (Rose), or the lack thereof – the individual, who changes through biographical learning, experiences various benefits and incurs the costs of this change. In the realm of an individual's biography, tensions and clashes occur between the socialized culture of their family of origin and the reflectively adopted therapeutic culture. The author refers to the observations of S. Brookfield, who, while analyzing the effects of critical adult learning, notes that emotional costs of this process are rarely addressed. Brookfield identifies four types of these costs: **imposter syndrome, cultural suicide, incremental hesitation, and the loss of innocence**. These categories reveal that critical – and according to the author of this study, biographical – learning has not only its "bright" side (gains, benefits) but also a "dark" side (losses, costs), which should be considered when analyzing such experiences.

The author concludes the theoretical part of his work with reflections on the political entanglement and the social potential for change inherent in biographical learning present in the therapy process. These reflections are based on theoretical analyses by two authors. First, the author refers to the philosophy of pedagogy by T. Szkudlarek, who characterizes the pedagogical dimension of constructing social and political identities. Then, the author turns to the theory of J. Butler, which reconstructs the concept of subjugation and demonstrates the significance of the desire for subjugation (understood as reflexivity) in the formation of the contemporary subject.

The primary research objective set by the author in this dissertation was to understand, describe, and reconstruct the processes of reflective biographical learning present in the psychotherapy experience of individuals with the adult children of alcoholics syndrome (objective 1). During the analysis, it became apparent that this objective could not be achieved without first reconstructing the involuntary biographical learning present in the socialization process within the culture of the primary family (objective 2). This led to the creation of two perspectives for analyzing the empirical material. In the first perspective, research questions were organized around issues such as the conditions of socialization in which the subjects grew up, the identity of the subjects before undertaking psychotherapy, the biographical knowledge resources, and the structure and logic of the biographical experience that emerged from this socialization, the orientation of agency, and the biographicality of the subjects in the face of adult crises that led them to undertaking therapy. In the second perspective, the author sought answers to research questions regarding biographical learning in the therapy process, focusing on issues such as the conditions of biographical learning in therapy, the significance of reflexivity, the (re)construction of biographies, and the (re)construction of the normative system in the process of change that the subjects introduced into their lives as a result of therapy experience, the orientation of agency and biographicality emerging from this process, and the tensions in the subjects' biographies that occur at the intersection of the biographicality code of the socialization matrix with the biographicality code of the therapeutic culture matrix, as well as the coping strategies of the subjects with these tensions.

The research material consisted of 13 out of 16 open, in-depth interviews conducted by the author, based on F. Schutz's procedural recommendations, and deeply immersed in biographical experiences. The research sample was purposefully selected by the author, with specific biographical characteristics that characterized the participants, including coming from families with alcohol-related problems and experiencing and going through a therapy program for individuals with Adult Children of Alcoholics (ACOA) syndrome, both as individual and group therapy. The author based the analysis of the collected biographical material on the principles of context-sensitive analysis, demonstrating that he adopted a "tinkering" (A. Jurgiel-Aleksander) model for conducting research.

As a result of the analysis of the research material within the first perspective, the author reconstructed the contents and mechanisms of the involuntary biographical learning, emerging from the socialization conditions of individuals from families with alcohol-related problems. To describe these issues, the author used a categorization framework, grounded in

the social roles in which the researched individuals function in their daily lives. These roles include: me as a child, me as a friend, me as a student, me as a partner, me as a parent, and the sphere of identity i.e. who am I and how I perceive myself.

According to the author's analysis of these biographical contents, the socialization conditions present in families with alcohol-related problems organize the contents and mechanisms of involuntary learning in such a way that they ultimately develop the subjects' ability to adapt and survive. This adaptation is crucial because it allows individuals to survive and cope in unfavorable circumstances. However, as the author points out, it also comes with a significant cost. The emerging biographical orientation has such a rigid structure and logic of experience that individuals equipped with it, when confronted with the non-familial social world, feel lost, often helpless, and unable to act reflectively, authoritatively, and autonomously. Furthermore, the analysis indicates that the only sphere in which such a developed system of allocation brings benefits is the role of a student or employee.

After analyzing, reconstructing, and describing the contents of the subjects' involuntary learning and the resulting biographical orientation focused on adaptation, the author describes and characterizes experiences with the potential for disjunction in the subjects' biographies, that brought with them pain and suffering. These crises were the foundation on which the individuals examined by the author built their motivation to undergo therapy. Most often, these crises concerned their intimate relationships and parenthood. It was within these roles that the subjects wanted to learn new ways of functioning, as a result of therapy. The last element of the analysis within the first perspective is a description of the ideas and expectations which accompanied the subjects upon entering the therapy process, the significance of which becomes evident when the author interprets the meanings that the subjects attributed to their therapy experience after its completion.

The analysis in the second perspective of research begins with a description of the therapy conditions that were significant for the subjects' biographical learning process. This reveals the conditions that facilitated change for the subjects and those that according to them hindered the process. Over the years of their therapy, the subjects experienced, among other things, attention from the therapist/therapy group, a sense of being important, understood, an atmosphere of openness and trust, kindness, and support, as well as sincerity and authenticity, all of which contributed to their change. On the other hand, what they believed hindered the biographical learning process and the resulting change, typically occurred in individual therapy, and was related to issues such as lack of flexibility in the therapist's attitude, lack of therapist

engagement, and ambiguity regarding the course of the therapeutic process and the role of both the therapist and the patient within this process.

Next, the author describes and reconstructs the contents and mechanisms of biographical learning present in the experiences of the subjects in therapy, and does it similarly to the first perspective, against the backdrop of previously designated social roles. This allows the author to characterize in detail the changes that took place in his subjects concerning their attitudes within these roles before undergoing therapy, and to demonstrate the mechanisms of change. As a result, the author identifies four dominant mechanisms of biographical learning present in the therapy process, which “worked” (more or less intensively) within changes in each sphere of the subjects' daily functioning. These mechanisms are: unblocking (auto)reflection, (re)construction of the biography, (re)construction of the normative system, and (re)construction of identity. Based on these mechanisms, the author characterizes shifts in the subjects' biographical knowledge and the structure and logic of their experiences.

According to the researcher, the empirical material demonstrates that the biographical learning process present in therapy gradually released the subjects' ability to reconfigure their biographical orientation. Thanks to the conditions present in the therapy process (openness – acceptance – trust), the subjects made their biographical experiences more flexible. This, along with the unblocking of therapy-related (auto)reflection, allowed them to become aware of their social and cultural positioning (along with its costs) and to awaken their desires and needs related to changing that positioning. The biographical learning of the subjects, according to the author, allowed them to change their attitudes in problematic areas that were the source of their crises, making their lives more satisfying. However, this was (and still is) accompanied by a certain cost of these changes, the consequences of which are evident at both an emotional (personal) and environmental (structural) level.

The dynamics and tensions resulting from the overlapping of the therapeutic culture with the socialized culture of the subjects' family of origin became the basis for the author to identify four types of narratives/biographical learning present in the narratives he had collected. By overlapping both perspectives of analysis, a field of dynamics and tensions emerged in the context of significant reference groups (family, therapeutic group), the context of functioning in various social roles (identities), and the context of the subjects' agency orientation and biographicality, thus in the context of the subjects' subjectivity. The process of typologizing the collected narratives was carried out in two stages: first, the author focused on identifying the central meaning structure in each of the biographies; then he recognized the dynamics, key

tensions, and incoherencies specific to each type of narrative, arising from the overlapping matrices of the socialization and therapeutic culture, and related them to the previously mentioned theories of learning and social change.

The author determined four types of narratives and thus four types of biographical learning. The first type of narrative included three interviews in which the central category of meaning organizing the narrative is the identity-embedded category of the same-sex parent. The reluctance to be one's own parent in adulthood plays a significant role for these respondents in the context of their identity construction processes, and thus in the processes of constructing their self-narrative. For these respondents, psychotherapy is an institution for rejecting the effects of socialization and constructing identity on a completely different basis from their parents (M. Mead). The dynamics of tensions in these biographies, according to the author, consists in uprooting from the culture of the original family and taking root in the therapeutic culture (A. Giddens and U. Beck). Respondents in narratives of the first type bear the emotional and social cost of their change in the form of distance from the original family ("cultural suicide" - S. Brookfield) and in the form of a sense of mismatch with the environment of the new social class to which they have been promoted ("imposter syndrome" - S. Brookfield).

In the second type of narrative, which included four interviews - recognized by the author - the central category of meaning is the experience of refusal of recognition ("drama of recognition" - M. Novak-Dziemianovich) and the resulting dramatic choice between authenticity and acceptance. In the conditions of late modernity, the author sees such a refusal of recognition as a block in the process of identity construction (A. Giddens). Therapy in narratives of the second type is treated as a "surrogate family" in which the subjects can experience - corrective in essence - a sense of being accepted without giving up their authenticity. The risk to which the author draws attention when describing the dynamics of cultural change present in these narratives is the trap of continuous development consisting in shifting the object of the compulsion to deserve acceptance, from parents to the internalized need for continuous change (T. Szkudlarek, M. Jacyno). On the other hand, the main benefit highlighted by the respondents whose stories were included in these narratives is - resulting from the adoption of the principle of authenticity - changes in relationships that are important to them (A. Giddens, K. Wright).

The axis around which the narratives in their third type (two interviews) are constructed is the desire to save a person important to the subjects. "Obsession" with sacrificing one's life for the benefit of a person in need is still present in these narratives, despite the therapeutic process, which aims to free the individual from this compulsion and dependence on

the addict ("codependency") or otherwise suffering person. Consequently, as the author notes, the dynamics of the relationship between the culture of socialization and the therapeutic culture in the biographies of these subjects is fraught with tension, conflict and emotional cost. The experience of therapy, from its inception, is, in the experience of these subjects, fraught with guilt, resulting from the violation of a family-based norm of loyalty. The expectations of therapy for these respondents are inadequate for what it offers, and as a result they experience disappointment with the course of therapy. The (self-)reflexivity awakened as a result of therapy carries with it a cost, which the author, following S. Brookfield, calls "loss of innocence," and which consists of the emotional pain resulting from the awareness of one's "stalemate" position between the reality of one's everyday life environment (traditional culture) and the desires that were born in the subjects as a result of the therapy experience (therapeutic culture).

The fourth - designated by the author - type are narratives (four interviews) in which the central category of meaning is the mechanism present in the experience of therapy for the subjects to unlock their - which is the flywheel in the process of self-empowerment (J. Butler) - (self-)reflexivity. These are narratives in which the therapeutically conditioned (re)construction of biography became for the respondents a "place" for learning causality (G. Biesta and M. Tedder) consisting in evaluating their own past attitudes and mechanisms of action and regaining control over their lives. In analyzing the fourth type of narrative, the author notes that the dynamics of overlapping the therapeutic culture with the culture of socialization in the experience of these respondents carries relatively few costs with considerable benefits. The living environment of these respondents often responded with recognition and resonance, reinforcing the process of change and the continued desire for biographical learning. One of the fields in which these respondents see the most benefits is their intimate relationships, which they are gradually reorganizing in the direction of - in line with the spirit of late modernity and a manifestation of the democratization of the private sphere - "pure relationships" (A. Giddens, E. Illouz). Following the thought of J. Butler, the author concludes that the stories present in this type of narrative are a manifestation of how unblocked reflexivity can awaken the subject's desire for subjugation through this reflexivity, and how it can carry satisfaction on many levels of his functioning.

In the conclusion of his dissertation, the author reflects on the ethical and autobiographically teachable dimensions of the research process he conducted. He addresses the identity dilemma that arose during the interviews, which he boils down to the question of who he is: researcher or therapist? He then illustrates the difficulty of freeing himself from the

hegemonic therapeutic discourse, which became apparent at virtually every stage of the analysis and interpretation of the collected research material he conducted. Against this background, the author then shows the phenomenon of colonization of adult education by therapeutic culture. Concluding the entire argument is the author's reflection on the personal cost of critical learning manifested in the "loss of innocence" and the resulting difficulties in continuing his profession as a psychotherapist. This crisis, as he notes, was for him the beginning of a biographical learning/change affecting also other than professional layers of his daily functioning.